

“Catalunya no s’explica sense l’energia de la immigració”

Per què un llibre sobre el seu avi, que va haver de marxar d’un poble d’Andalusia cap a Terrassa el 1950?

—Els projectes literaris —això no és un projecte ni històric ni polític sinó literari— solen néixer quan es troben tres coses diferents. En primer lloc, preocupacions personals —qui soc?, d’on vinc?, com es pot ser d’aquí amb arrels d’allà?— i, en segon lloc, preguntes de tipus col·lectiu. I si hi ha una cosa que ha passat molt en els últims dos segles és que la gent ha marxat del lloc on vivia. Per què ho fan? Hi ha qui diu que perquè passen gana. Segur? Només per això? En tercer lloc, hi ha les raons literàries: m’agradava la idea d’un text que barrejés la realitat i la ficció, que utilitzés tècniques de ficció per parlar de la realitat...

—Un repte literari, doncs?

—Sí, un repte, una fascinació, qüestions sobre el fet de narrar: narrar vol dir inventar-se una història o saber una història i explicar-la. Quan totes aquestes inquietuds conflueixen, fa set anys, començo a escriure les primeres pàgines. Durant set anys ha estat sempre present i els dos últims anys he fet una accelerada perquè tenia ganes d’acabar-lo. Així hi ha testimonis directes que encara ho podran llegir.

—Com qualificaria el llibre: és un assaig, és biografia de ficció, és reconstrucció memorialística?

—Una narració de no-ficció. Una novel·la no ho és, perquè la convenció diu que la novel·la és una història inventada; un reportatge no ho és; un documental, tampoc. És un projecte narratiu. El que tenia clar és que demanaria a l’editorial que ho inclogués en una col·lecció de narrativa. Allò que el separa de la novel·la no és el com sinó el què, però jo crec que, en aquestes

L’escriptor i periodista Vicenç Villatoro (Terrassa, 1957) parla de la seua nova obra de ficció, ‘Un home que se’n va’, sobre la decisió del seu avi d’emigrar de Castro del Río (Còrdova) a Terrassa.

coses, és més important el com que el què. Per tant, seria una novel·la on les coses que passen són certes.

—Amb el seu avi, hi va parlar sobre la seva emigració?

—Molt poc. Entre altres coses perquè, per a ell, l’emigració, la guerra i la postguerra formen part d’un mateix paquet del que no li agradava parlar. Són una generació molt marcada per la guerra. En el seu cas és condemnat a mort, es passa molt temps esperant l’execució, passa per la presó de Burgos, torna al seu poble amb una certa agror general... I posteriorment tendirà a no comunicar sobre tot allò i, fins i tot, a amagar-ne les proves davant dels fills i dels néts. La gent d’aquella generació pensa que la manera que no es repeteixi és encapsular-ho i, per tant, jo en sé alguna cosa però no en parlàvem mai.

—Com aconseguix, doncs, reconstruir la seva emigració: parlant amb altres, amb hemeroteca...?

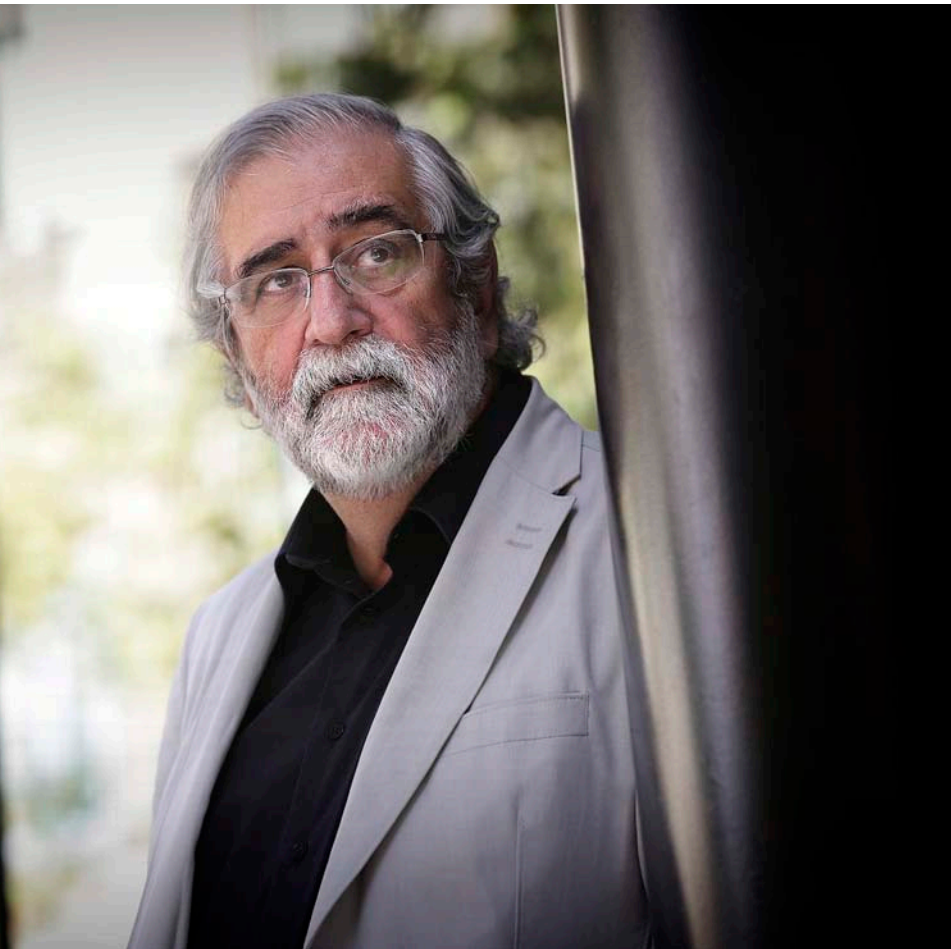
—La matèria primera és una barreja. La narració és sobre la vida de l’avi,

JORDI PLAY

entenen que tota la seva vida és el que explica el fet d’haver emigrat, però també és la narració de com jo el vaig a buscar. Això es nodreix de tres paquets de materials: la memòria familiar, més aviat escassa, però en alguns casos pròpia —com la relació entre castellans i catalans, els primers anys a Terrassa— molt falcada per les fotos; una altra és la documentació directa —el sumari del consell de guerra, l’expedient penitenciari, l’expedient militar—, molts papers; i l’última seria testimonis laterals: no és tant gent que hagi conegut el meu avi —que, de vegades, sí— com gent que hagi viscut peripècies paral·leles o divergents però complementàries que ajuden a explicar el món d’aquella immigració. El fonament és la història d’una família que emigra perquè viu en un món en el qual ja no pot estar —per raons econòmiques, però no només econòmiques— i l’intent d’explicar aquest món i com el percep ell.

—Entre aquestes històries paral·leles hi ha la de la dona que surt en una foto amb Franco després de

les riuades, que ha patit de tot i, a sobre, ha de parlar de la foto amb en Franco...

—... Tota la vida. I la nena que surt a la foto amb ella ja no en vol ni parlar. Però després resulta que la meua família emparenta amb la seva família i tots venim de Castro... Molt probablement aquesta gent no coneix el meu avi, però quan expliques la història de l'emigració també has d'explicar la vida d'aquesta gent que emigrava per viure millor i van anar a parar a un lloc on van morir. Hi ha gent que mor a les riuades del 1962 que havia arribat aquell mateix any 62. Aquesta història és complementària. És útil per dibuixar el món de l'emigració.

—Parla del seu avi i de l'emigració però també parla molt de vostè mateix, fins i tot d'aquells gestos que repetim dels pares i dels avis, un fet del qual no ens adonem —o no en som conscients— fins als quaranta anys...

—Sí, sí.

—I d'una certa decepció amb el seu país...

—De fet m'hi poso, a escriure, ara perquè, quan et fas gran, penses més en els teus avis que quan ets jove. Això és una raó però n'hi ha una altra. El meu avi va arribar a Terrassa a 60 anys. Això és estrany. La gent emigra de jove. Això em porta a dues reflexions: precisament perquè arriba a 60 anys es deu produir en ell, en un percentatge més alt, un fenomen que es deu produir en tots els casos en un percentatge o un altre, que és l'existència d'expectatives no estrictament econòmiques, les ganes de sortir d'un món, les ganes de ser anònim, de diluir-se; les ganes de començar de nou o d'un començament nou per als seus fills. Precisament si té 60 anys tot això devia tenir més pes.

Però hi ha una altra raó. El meu avi va marxar del poble amb 60 anys; jo ja n'he fet cinquanta. Jo marxaria? Joestic bé i el meu avi no n'estava. Però, tan béestic? No em passaria mai pel cap? Sí que em passaria pel cap, perquè mai no estàs en un lloc absolutament bé... I jo he tingut tota la vida la

pulsió de marxar i veure coses noves; anar de corresponsal allà on pogués sempre ho he tingut molt present. En reflexionar sobre això és quan faig un joc de miralls entre el seu cas i el meu però sobre tot entre les seves actituds i les meves, fins al punt que hi ha actituds del meu avi que explico a través meu —i que potser hi havia raons totalment diferents. Però jo no tinc altre material que jo mateix.

—Per tant, també fa un exercici de recerca psicològica seva, com a autor i com a nét?

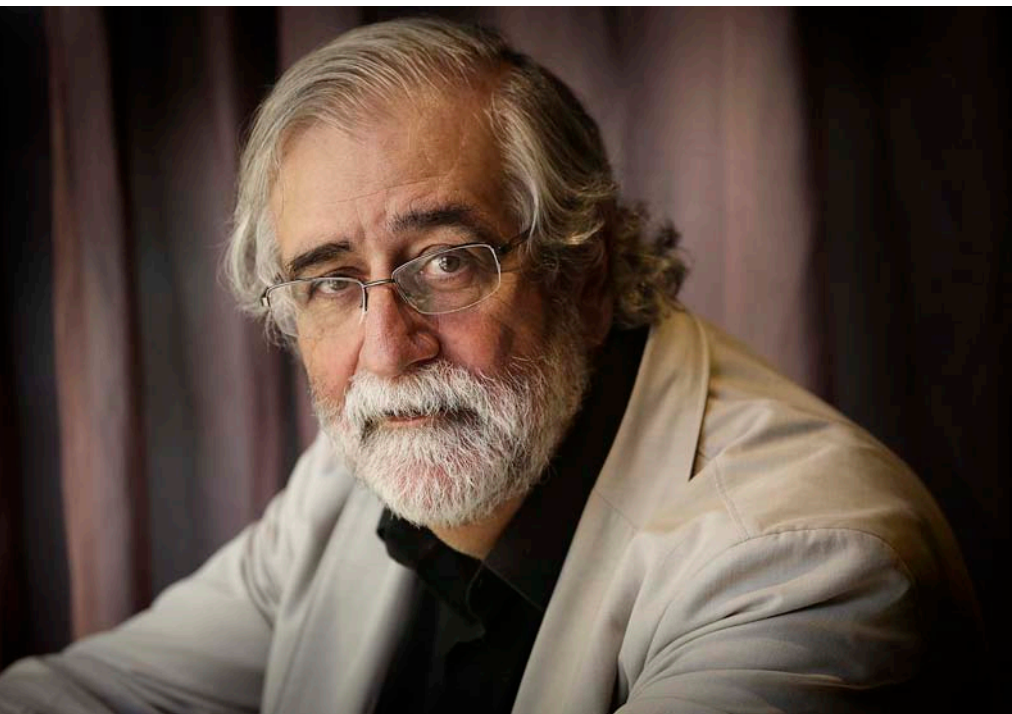
—Sí, hi ha una formulació d'hipòtesi sobre l'avi. No hi ha tesi, però sí hipòtesi. En el temps de la generació del meu avi, més que la nostra —que també, i cada cop més—, les grans biografies no s'expliquen sense la gran història. No puc explicar la història del meu avi sense explicar la guerra, perquè la guerra atropella la seva vida quotidiana. Ell és un personatge té posicionaments polítics, curiositat política, però que no és un actor de la història; és més aviat un pacient de la història. Això també m'interessa de cara a mi, de cara a la nostra generació i de cara als meus fills: aquesta relació entre el procés individual i la Història amb majúscules que el modifica.

—Curiosament, el que més impacta el lector és tot allò que afecta l'autor com una herència, no sabem si cultural o genètica però inevitable: aquells gestos, la identitat...

—Per a mi aquest era un tema central. Jo sóc d'aquí i no ho he dubtat mai. I em sento explicable i entès des d'aquí. Però quan vaig a Castro del Río no és com si anés a Burgos. M'hi reconec, a Castro. Com es pot viure això? I fins a quin punt som tots plegats productes d'aquesta mena de coses? Respondre aquestes preguntes està en el fonament de l'obra. Si el meu avi no se'n va de Castro, jo no seria aquí. Però que el meu avi se'n anés és una clau de la meua existència? Per tant, volia reflexionar què significa això i si en queda res. I jo crec que en queda, en queda.

—A l'hora d'escriure, la dificultat més gran és barrejar present, passat i passat remot —fins i tot els pares de l'avi?

—El més difícil era trobar un to que no fos estrictament memorialístic —de

JORDI PLANES

“Sense tenir cap tesi, el llibre subratlla que no es pot entendre el que està passant i ha passat sense entendre que una gran part d'aquest país són fills o néts de gent que va arribar als anys 50.”

records d'infantesa—; que no fos periòdic —la història d'algú—, sinó que fos literari, que estigués a la tradició narrativa. Busco referents a la tradició narrativa: Amos Oz explicant la seva família [*Conte d'amor i tenebres*]; Amin Maalouf explicant la seva [*Orígens*]; *Els enfonsats* de Mendelsohn... El més difícil és aquesta mena de no-linialitat. Hi ha dues línies temporals però no van en paral·lel. No és el capítol I d'un temps i el capítol II de l'altre temps. Hi ha els fets i el camí cap als fets.

—Amb la seva visió actual i les seves preguntes, intercalades...

—Exactament, però no plantejat com la història d'una recerca. Diria que Mendelsohn construeix el seu llibre amb la recerca com a fil; Amos Oz s'agafaria als fets... Aquí, no. Aquí no són dos fils. Està ordenat en funció de la vida del meu avi però està trufat de present. És un llibre amb dificultats tècniques evidents. No sé si les he resoltes bé però hi he pensat molt [*riu*].

—El lector sempre està ubicat i sempre està justificat el pas d'un temps a un altre.

—Hi ha un capítol que, abans d'un viatge a Castro, en el pàrquing de les Fonts em trobo al parabrisse un anunci d'un vident. Introduir en la història del

meu avi una propaganda trobada al parabrisse té una certa dificultat tècnica, però formava part del projecte. Hi he hagut de pensar-hi. És un llibre llarg d'escriptura i ambicions. L'ambició no garanteix resultats, però el que puc garantir és l'existència d'aquesta ambició.

—Al final fins i tot mira d'universalitzar la història concreta de l'emigració de l'avi amb una visita a Ellis Island de Nova York?

—Sí, perquè l'origen era molt universalista: per què la gent se'n va? Quan fas el procés d'escriptura i això es concreta molt, penses que ha d'haver-hi un gest final. D'acord que és la història del meu avi, perquè jo vull entendre'm a mi mateix però tampoc no és una cosa feta per una dèria o una follia sinó que té voluntat literària. La referència a Ellis Island era el recordatori d'aquella voluntat inicial. És difícil anar pel món i no trobar-te algú que sigui fill de la decisió de marxar. Les motivacions d'aquesta decisió ens les hem preguntades tots. No hi ha dues respostes equivalents i, per tant, no n'hi ha una d'arquetípica i una de rara. Totes són arquetípiques i rares. Tenia la possibilitat de fer la història del meu avi però pensant en l'emigració en general i, més concretament,

en l'emigració andalusa a Catalunya. Això explica la de tothom? No, però participa una mica en l'explicació de tothom.

—Ellis Island és el referent universal, gràcies al cinema nord-americà?

—Ellis Island és la millor encarnació de “passo la porta i entro a un món nou”. Per què se'n va la gent? Per torna a néixer, i torna a néixer sense les cotilles i càrregues de tota la seva història anterior. És començar de zero.

—L'emigració també és l'energia per agafar pasteres o intentar saltar una tanca de Melilla...

—Sí, i fins i tot és l'energia que, seguint amb Ellis Island, explica l'energia de Nova York. No només l'emigració explica l'energia per arribar a Ellis Island sinó també l'energia de Nova York. Quan estàs a l'altra banda, aquella cotilla que t'impedia projectar o somiar ja no hi és. És aquesta força energètica de l'emigrant o de l'immigrant. Hi ha andalusos que fan a Catalunya el que no podien haver fet mai a Andalusia, com hi ha sicilians que fan a Nova York allò que Sicília els impedia fer. Per això Nova York és una ciutat absolutament feta per europeus, però feta com somiaven que la farien. I Catalunya és bastant això.

—També?

—Sí, sí. Catalunya no s'explica sense això. Jo fa set anys que escric el llibre i, per tant, no té res a veure amb el que està passant ara en la política catalana. Però ara que hi és, no em desagrada la coincidència, perquè, sense tenir cap tesi, el llibre subratlla que no es pot entendre el que està passant i ha passat sense entendre que una gran part d'aquest país són fills o néts de gent que va arribar als anys 50. I entendre per què van marxar i què van fer en arribar és imprescindible per entendre el que passa ara. I per desmentir, en totes dues direccions, molts tòpics: “La integració ha sigut absoluta!”. No, no ha estat absoluta. “Això és una societat dividida en dos blocs.” No, no és una societat dividida en dos blocs. Què és? Una cosa molt més complicada. I, tot i ser complicada, bastant harmònica.

Àlex Milian